

Марија Ч. Летић*

Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет
Катедра за англистику

ЊЕГОШ У АНГЛОСАКСОНСКОЈ КУЛТУРИ: НОВО ЧИТАЊЕ

Сажетак: Англосаксонска културна јавност први пут је чула за Његоша још у 19. вијеку захваљујући британским путницима. У двадесетом вијеку њен фокус је преусмјерен са Његошевог живота на његово дјело, па се у САД и Великој Британији прво читала *Луца Микрокозма*, а затим и *Горски вијенац*. О томе је написано више чланака и студија. Поред књижевноторијског и књижевнотеоријског приступа посљедњих деценија објављено је више посредних и непосредних студија о Његошу на енглеском језику у којима је пажња тумача поново преусмјерена на његову личност, то јест на значај Његоша, у романтичарском националном препоруду, а *Горски вијенац* је тенденциозно приказиван као примјер текста који промовише мржњу. У овом раду биће ријечи о таквој злоупотреби писца и књижевног дјела у савремено доба, али и о поновном уочавању његових несумњивих умјетничких квалитета. Да би преглед рецепције Његоша на енглеском језику био потпун, направићемо увид у ранија и новија истраживања, указаћемо на промјену критичког гледишта и на шаролику савремену призму кроз коју се посматра његово дјело.

Кључне ријечи: Његош, књижевни, англосаксонски, српски, компаратистика.

Увод

Од свог времена па до данас Петар II Петровић Његош (1813–1851) не престаје да буде тема и предмет интересовања англосаксонских интелектуалаца. О овоме свједочи књига *Савременици о Његошу*, коју су приредили Видо Латковић и Никола Банашевић. У њој су поменути и Ен-

---

* marija.letic@ffuis.edu.ba

глези, путописац Едвард Митфорд и Хенри Лејард, археолог (Латковић, Банашевић 1951: 60–72). Енглезе и њихову рецепцију Његоша и Црне Горе описао је др Љубомир Дурковић Јакшић 1963. године у драгоцјеној студији *Енглези о Његошу и Црној Гори*. Књижевну рецепцију на англо-саксонском говорном подручју, као и преводе и тумачења Његошевих дјела у 20. вијеку обрадио је Светозар Кољевић у књизи из 1999. године *Његош у енглеској и америчкој култури*. Радојка Вукчевић је наставила ову традицију и направила је преглед радова о Његошу, објављених у САД у периоду од 1995. до 2010. године (Вукчевић 2015: 11–22). У овом раду, који је обиљежен као „ново читање”, направит ćemo преглед публикација на енглеском језику, објављених у посљедњих двадесетак година са освртом на традицију из које су произишле.

На самом почетку овог истраживања „ново читање” је отворило више питања: прво, како да дефинишемо термин „англосаксонски” у књижевној критици савременог доба? То свакако више није придјев који означава Велику Британију и САД. Под утицајем глобализације, сада се под тим појмом може подразумевати све што је написано на енглеском језику, а тога има непрегледно много. Рецимо, о Његошу се на енглеском језику пише и у Мађарској, у Русији, у Аустрији и у Турској, и у САД.

Поред тога, нови миленијум започиње непрегледним квантитетом једнојезичних или вишејезичних стручних и научних публикација. Синтагма „објави или пропадни” (publish or perish),¹ скована давне 1932. године, постала је кредо савремене научне стварности. Тај квантитет и научно сваштарење резултат су „вишедисциплинарности”, популарне истраживачке моде, која неријетко представља маску за уплитање дневнополитичких тема у изучавање и тумачење књижевних дјела. Истина је, ипак, да вишедисциплинарни и интермедијални методи могу произвести одличне студије, али исто тако могу послужити и као покриће за промовисање личних, ангажованих ставова и идеја. Тако, о Његошу сада понајмање пишу књижевни историчари и критичари. Његово дјело све више привлачи пажњу историчара, правника, публициста, етнолога и других. Због тога је Његош поново постао актуелан, а његово дјело је често довођено у везу са грађанским ратом деведесетих који је означио распад Југославије. То „ново писање” резултирало је „новим читањем”. У таквом читању одвајамо текстове у којима је Његошево дјело повод за

¹ Coolidge HJ, editor. United States: Books for Libraries; 1932. Archibald Cary Coolidge: Life and Letters; p. 308.

расправу о разним темама од оних у којима је оно предмет књижевне анализе.

О ЊЕГОШУ НЕКАД И САД

Ако се упореде текстови о Његошу који су објављивани до деведесетих година прошлог вијека са онима који се објављују након тога, примјећује се да су о њему раније понајвише писали књижевни историчари, слависти и компаратисти. Многи истакнути амерички и британски слависти занимали су се за *Горски вијенац* и *Лучу Микрокозма*, што потврђује више превода на енглески језик, и *Горској вијеници* и *Луче микрокозма*, о чему је писао и Светозар Кољевић у поменутој књизи. Истакнути преводиоци и тумачи Његошевог дјела препознавали су изузетну умјетничку мимезу његовог стваралаштва. Међу њима су били Васа Д. Михаиловић (1926–2015), Аница Савић Ребац (1892–1953) и Кларенс Манинг (1893–1972).

Британски путници описују Његоша као фасцинантну личност велике културе и ерудиције, а Црну Гору као једну опасну, егзотичну земљу у којој се, на примјер, за вријеме посјете познатог британског романтичара Чарлса Лема (1775–1834), свакодневно ратује (Дурковић 1963: 61–99). У то доба Његош није био познат као писац, већ као владар и владика једног балканског народа, па се више писало о њему и Црној Гори. Почетком 20. вијека Енглези Његоша наново упознају захваљујући понајвише владици Николају Велимировићу и његовој серији предавања која је држао на британским универзитетима, у Лондону, Кембрицу и Бирмингему (в. Кољевић 1999). Нешто касније, и Американци откривају Његоша захваљујући славистима попут Кларенса Манинга, и теолога Жике Рад. Првуловића (1920–1996), који је одбранио докторску дисертацију о Његошу на Универзитету у Оксфорду. Шездесетих година прошлог вијека Његошева популарност је порасла у америчким академским круговима захваљујући књизи тадашњег дисидента и затвореника Милована Ђиласа *Његош – ијесник, владар, владика*, објављеној на енглеском језику 1966, у издању познате куће „Harcourt & Brace”, а у преводу Мајкла Бора Петровића (1922–1989), професора историје на Универзитету Висконсин, и са предговором Вилијама Јовановића, издавача. Његош и Ђилас били су „савршен спој”, који је привукао пажњу америчке интелектуалне публике. Рецепција је била веома „гласна”. О тој „гласној” рецепцији Ђиласове књиге писали су С. Кољевић (1999: 116–132) и Р. Вукчевић (2012: 17–24).

Његошево дјело било је подложно различитим ангажованим тумачењима у различитим историјским периодима. Сматрали су га и националним херојем и ујединитељем и симболом југословенства и, на крају, идеологом злочина. При томе је његов књижевноумјетнички значај био у сјенци. У праскозорје Првог свјетског рата Његоша су обожавали и Срби и Хрвати и Словенци. О томе је говорио Н. Велимировић на својим предавањима у Енглеској. Он је описао свечаност поводом обиљежавања стогодишњице Његошевог рођења у Загребу: „Тога дана Загреб је био радостан под српским заставама, а на свечаном скупу о Његошу су говорили и Хрвати и Словенци и Срби. Католици и православци славили су га заједно као националног хероја”² (Велимировић 1916: 62–63). Послије Другог свјетског рата Његош је у новој Југославији сматран симболом јунаштва и јединства новог југословенства свих народа и народности. О томе су писали многи, нпр. А. Вахтел (2004: 145). Постепено са политичким промјенама и Његош је био све мање „подобан” као симбол идеје југословенства, па је седамдесетих и осамдесетих година у неким круговима важио за омражену личност наше културне историје. Приједлог да се Његош искључи из обавезне школске лектире потекао је из Сарајева, из све узаврелијег „босанског лонца”. Забиљежене су расправе ондашњих утицајних политичара Хамдије Поздерца и Тода Куртовића о „недовољној интерпретацији” Његошевог *Горској вијенци* (Тутњевић 1989: 97–103). Од тада, било на српском или енглеском језику, Његошево дјело постало је повод за расправе друге врсте. Стога је он један од најзлоупотребљаванијих писаца икада.

Један од првих негативних гласова против Његоша чуо се из САД, од ирског романсијера Антонија Веста поводом Ђиласове књиге. Одједном се догодило да се књижевна критика претворила у критику прошлости једног далеког народа, све у духу новог таласа – либералног хуманизма. У свом приказу „Лов на људске главе” Вест тврди да се рат мора „хумано водити”, те да „не сме бити тоталан”. Поред тога, Вест се згражао над „проклетством Ђиласове навике да отворено говори” (Кољевић 1999: 129–130). Овај приказ Антонија Веста касније ће се користити као полазиште многим млађим псеудолибералним тумачима Његошевог дјела.

² Уколико није посебно назначено, цитати су дати у сопственом преводу.

ЊЕГОШ У САВРЕМЕНОМ „НОВОГОВОРУ”

Можда случајно, али управо 1999. године, у вријеме НАТО бомбардовања СР Југославије, Универзитет у Њујорку био је издавач књиге Б. Анжуловића *Небеска Србија: од мита до теноцида*. Аутор се потрудио да у најружнијем свјетлу покаже свеукупну српску културну традицију утемељену у миту о Косову. На примјер, по Анжуловићевом мишљењу Марко Краљевић није примјер епског јунака, него злочинца и мизогина у пјесми „Марко Краљевић и кћи краља арапскога”, због тога што је он убио жену која му је помогла да побјегне из затвора. Није „крив” само јунак епске пјесме него и његов тумач – Светозар Кољевић, јер га назива „савршеним јунаком, отменим и великодушним” (Анжуловић 1999: 14–16). Будући да је објављена у „правом” тренутку, ова књига је била савршен извор и избор за све оне који су хтјели да окриве Његоша за злочине који су се догађали много касније, више од сто педесет година од његовог рођења. Анжуловић Његошевом *Горском вијенцу* посвећује посебну пажњу. Тумачење је засновано на неистинама: Он тврди да је Његош био владика „Црногорске православне цркве”, која тада није постојала, те да је Његош био типичан „цезаропапски” владар, и да је *Горски вијенац* „инспириран масакром над муслиманима”. (Анжуловић 1999: 52). Не зна се на који масакр Анжуловић мисли пошто: „*Горски вијенац* није историјски документ, и можда се описана битка никад није ни догодила” (Маргулис 2004: 1). Чињенице, изгледа, више ником нису биле важне, а књижевност и умјетност постали су грађа за деконтекстуализацију текста у сврху тенденциозне деконструкције прошлости. Рекло би се да је тумачење постало важније од онога што се тумачи.

Издвојићемо неколико тумачења која слиједу Анжуловићев траг. Умит Хасануста, професор америчке књижевности на универзитету у Истанбулу, у свом чланку „Српски еп као позив на уништење ’издајничке расе’” сажаљева турске освајаче, као и потурчене Муслимане због неправде коју им наноси овај српски еп (Хасануста 2019: 628–638). У раду се цитира *Горски вијенац*, али аутор није навео податак о преводу који је користио, нити је напоменуо да је ријеч о оригиналном тексту или о сопственом преводу. Слично је закључио и амерички професор права Александар Гринавалт. Он пише о конотацијама косовског мита у савременим догађањима у бившој Југославији. Према њему, Његош је оличење „мрачне визије српске историје”. Он затим тврди да је ово дјело „подигло значај Косова на нови ниво, откривајући његов најстрашнији

потенцијал”. На крају Гринавалат закључује да је „муслиманска жртва испуљење националног гријеха”, а да је „Обилић мученик националне чистоће и геноцидни Христос” (Гринавалт 2001: 62)!

У првој деценији 21. вијека Централноевропски универзитет у Будимпешти објавио је више бројева зборника о питањима идентитета и геополитике југоисточне Европе. У таквим ангажованим зборницима Његош је незаобилазна тема. У антологији *Дискурси колективног идентитета у централној и југоисточној Европи (1770–1945)* Његош је добио своје мјесто, па је приређивач у напомени указао да је „рецепција спјева повезана са историјом комплексних односа између српских и црногорских идентитетских дискурса”, те да је питање да ли су Црногорци у ствари српског поријекла или имају аутохтоне етничке коријене, кључно питање идентитетских дебата у двадесетом вијеку” (Е. 2007: 430–431). Аутор, такође, тврди да се Његош у Србији и Црној Гори „и даље чита некритично, занемарујући сложеност историјског формирања слике исламизованог становништва”, те да многи данас виде Његоша као „катализатора српске мржње према муслиманима”, а *Горски вијенац* тумаче као „нацрт за геноцид” (Е. 2007: 432). Поставља се питање колико су ове произвољне хипотезе о савременим националним и политичким питањима релевантне за антологију књижевних текстова објављених до 1945. године?

Упркос различитим идеолошким становиштима, тумачи уочавају да су неке везе романтичарског класика и савремених историјских догађаја насилно изведене: „Није могуће, нити је продуктивно износити просте ставове о вези *Горског вијенца* и догађаја у бившој Југославији” (Вахтел 2004: 134). Вахтел уочава и другу промјену гледишта – како уклопити Његоша са модерном идејом црногорства пошто „они Црногорци, који покушавају да створе независну државу и независан црногорски идентитет, нису сасвим сигурни шта да раде са Његошем” (Вахтел 2004: 134–135). Управо то потврђује и Срђа Павловић, историчар, професор Универзитета у Алберти. У његовом чланку о књижевности, друштвеној поезици и конструкцији идентитета Црне Горе, он апологетски пише о Његошу. Павловић сматра да Његошу, као Црногорцу, није било лако у његовом времену и да је он био добар, али да је вријеме било лоше, што је и истина. Поред тога, у раду се вјешто избјегава придјев „српски” кад је год то могуће. С тим у вези, аутор замјера најзначајнијем преводиоцу *Горског вијенца*, великом слависти, Васи Д. Михаиловићу, због тога што је преводом ријечи „племе” као „nation” тенденциозно алудирао на

српску нацију (Павловић 2003: 145–146). Исто тако би неко могао тврдити да је алудирао на било коју другу нацију. Слично је и утемељење докторске дисертације *Његошева Црна Гора: велике силе, и модернизација на Балкану 1830–1851* Наташе Маргулис у којој на више мјеста пише да је Његош „црногорски владика” или „владика Црне Горе”, (2004: vi), а црква је „црногорска” (2004: xi).

Као што видимо, у иностраној рецепцији наједном се створила збуњујућа недоумица у вези са Његошем. Она је утемељена у следећем: да ли је Његош добар писац и да ли је порука коју он шаље порука добра, и чији је Његош? Пошто је и највећим мрзитељима његовог лика и дјела тешко рећи, а немогуће доказати да није био сјајан пјесник, онда се каткад покушава показати да је био и Црногорац, и Југословен, али никако Србин, што је опет немогуће. Ранији страни тумачи Његошевог дјела нису имали такве недоумице. На примјер, Ј. Х. Дубинк (J. H. Dubbink), холандски филозоф и теолог, тврди да је „Његош био један од највећих пјесника који су писали српским језиком” (Дубинк 1961: 653) и затим он показује да „Његошев спјев [*Луча Микрокозма*] јесте ’хришћански’, што подразумијева српски хришћански (православна црква) и као такав он указује на *народност*, национални карактер, и то је овдје једно те исто” (Дубинк 1961: 657).

Једна повезница је неизбрисива и у старијим и у новијим чланцима о Његошу, а то је Косово. Различита су становишта тумача *Горској вијенци* о Његошу, нарочито након распада Југославије. Видјели смо како су у стручној литератури Његош и јунаци косовског боја постали криви за грађански рат деведесетих. Другачије мисли Милица Бакић Хајден, професор Универзитета у Питсбургу. Она указује на значај Косова у разумијевању српског колективног идентитета. Она сматра да Косово „са историјског мјеста” прелази у „духовни простор” и да оно „као симбол дефинише Србе као народ и чини незаобилазан дио њиховог колективног идентитета” (Bakić-Hayden 2004: 40).

ЊЕГОШЕВ ЛИТЕРАРНИ СВИЈЕТ У СВЈЕТЛУ САВРЕМЕНИХ ТУМАЧА

Ако се изоставе намјерни покушаји да се заборави да је Његош књижевник, а *Горски вијенац* књижевно дјело, можемо издвојити неколико новијих студија на енглеском језику. Увијек је занимљиво говорити о Његошевој лектири и његовим везама са античким митовима и књижевно-

шћу. Тако, Д. Тодоровић уопштено говори о значају хеленске традиције у Његошевим дјелима. Истраживање је углавном засновао на студијама Мирона Флашара и Анице Савић-Ребац. Поред античких узора, Тодоровић указује и на важност Косова и видовданског мита (Todorović 2017: 373–374).

Неке савремене студије указују на значај Његоша у умјетничком, филозофском и идејном свијету. Чланак америчког професора Роланда Кларка (Roland Clark) „Мрачна страна код Милтона и Његоша” заснован је на упоредној анализи два њихова велика спјева – *Изгубљеној раја* и *Луче Микрокозма*. Ова тема је занимала и Ј. Х. Дубинка и Жики Рад. Првуловића, али и поред њих, Кларк је обухватио још и учења неких православних теолога, као и многе познате англосаксонске слависте. Првуловић је сматрао да је Његош, као „дубоко религиозан човјек, одлучан попут побуњеника, паметан попут мудраца, са жаром пророка и искреношћу свеца”, покушавао да емпиријски спозна зло како би објаснио страшне муке које трпе и душа и тијело (Prvulović 1954: 406). Зато су његови радови о Његошу важни за проблем „мрачне стране” о којем Кларк размишља. Попут Првуловића и Дубинка, и Кларк, за темељ има теолошку и филозофску литературу. Узимајући у обзир најпознатије чињенице из Његошевог живота, литературу коју је читао, Кларк указује се на његову ерудицију, познавање древних хришћанских учења, као и савремене књижевности на страним језицима (Кларк 2004: 103). Будући да је тема заснована на тумачењу концепта *мрачној* код два велика пјесника, Кларк је указивао на слику Сатане у оба дјела и на религијски и етички дуализам, на тзв. етичку неутралност о којој је писао Првуловић (Кларк 2004: 110). Из ове студије произилази да је Његош познавао и зороастризам, учења Платона и Оригена и да је био присталица Кантовог идеализма (Кларк 2004: 117–118). Кларкова студија је преведена на српски језик и објављена је у бањалучкој *Крајини* 2013. године.

Петар Бојанић се бавио анализом проблема насиља и контранасиља у књижевним дјелима Толстоја и Његоша. Са аспекта филозофије у раду се говори о терминима „сила” и „насиља” и о њиховој утемељености у хришћанским учењима и у романтичарској поетици. Он указује да сила у Његошевим дјелима може има вишеструко значење и примјену. Она може бити „беспутна”, „разарачка”, „нечиста”, или „мудра” (Бојанић 2020: 661–662).

Метју Кертис, амерички слависта и албаниста, у свом опширнијем чланку о Његошу и албанском пјеснику Ђерђу Фишти, учача значај

епске композиције Алберта Лорда и Милмана Парија и њену важност за разумијевање Његошевих дјела. Кертис издваја и Његошеву вјештину да усмени наратив трансформише у пјеснички текст, и да мање познате ликове претвори у симболе нације. При томе, сваки његов стих је семантички пунозначан, неријетко и пословичан (Кертис 2007: 13–14). Он сматра да је Његош превазишао дотадашњу усмену епску поезију јер су његови литерарни јунаци знатно интроспективнији (Кертис 2007: 16). Као и већина тумача Његошевог дјела, и Кертис указује на значај трагедије косовске битке за културно наслеђе заједнице, и на Црну гору као прибјежиште за Србе са Косова (Кертис 2007: 18). Занимљиво је да Кертис види *Горски вијенац* као дјело којем се имплицитно и експлицитно Црна Гора описује као бастион слободе и српске културе, а Његоша као заговорника хуманизма (Curtis 2007: 18–19).

ЗАКЉУЧАК

Ишчитавањем нових и старих чланака о Његошу видјели смо да он и даље надахњује истраживаче широм свијета. У многим савременим публикацијама на енглеском језику Његош је био повод за расправу о неким савременим друштвеним проблемима, па се често заборављао податак да је он првенствено писац, и да његово књижевно дјело није доказ стварних догађаја, нити убјеђења, него умјетничка визија. Зато је нетачно и неправедно када се *Горски вијенац* тенденциозно назива „нацртом за геноцид”, а Његош описује као злочиначки ум. Ако бисмо тако правили психолошке профиле писаца и тумачили њихове текстове као нацрте или рецепте, онда бисмо закључили да је Мери Шели, ауторка чувеног *Франкенштајна*, дубоко поремећена особа са бизарном склоношћу за морбидно или да је Стивен Кинг, изузетно популаран аутор романа страве и ужаса, серијски убица, садиста, да шаље поруке најстрашније мржње и иживљавања.

Упркос оваквим злоупотребама писца и његовог дјела, показали смо да постоје савремене студије у којима је се говори о Његошевом књижевном и културном значају. Те студије показују колико је била богата његова лектира, колико је његова поетика надилазила његове претходнике, колико је он био важан као личност у своме времену, колико се он уклапа у европски романтичарски контекст и у филозофију идеализма, колико се његово дјело ослања на античке писце, а колико на ранохришћанске

оце и у којој мјери произилази из српске епске поезије. Можемо закључити да упркос покушајима да се Његоше истргне из свог контекста и обоји бојама савремене дневне политике, многи тумачи, који пишу енглеским језиком, и данас увиђају његов изузетан умјетнички значај.

ЛИТЕРАТУРА

- Анжуловић 1999: В. Anzulovic, *Heavenly Serbia: From Myth to Genocide*, New York: New York University Press.
- Бакић-Хајден 2004: М. Bakić-Hayden, “National Memory as Narrative Memory: The Case of Kosovo”, *Balkan Identities, Nation and Memory*, Maria Todorova, ed. London: Hurst & Company, 27–40.
- Бојанић 2020: Р. Bojanić, “Violence and Counter-Violence. On Correct Rejection. A Sketch of a Possible Russian Ethics of War Considered through the Understanding of Violence in Tolstoy and Petar II Petrović Njegoš”, *RUDN Journal of Philosophy*, 24 (4): 657–668.
- Вахтел 2004: А. В. Wachtel, “How to Use a Classic: Petar Petrović Njegoš in the Twentieth Century”, *Ideologies and National Identities, The Case of Twentieth-Century Southeastern Europe*, eds. John Lampe and Mark Mazower, Budapest and New York: Central European University Press, 131–153.
- Велимировић 1916: Н. Velimirović, *The Soul of Serbia, Lectures Delivered before the Universities of Cambridge, Birmingham and in London, and elsewhere in England*, London: The Faith Press.
- Вукчевић 2012: Р. Vukčević, “A Study of Milovan Đilas’s Perspectives on Njegoš in Njegoš: Poet, Prince, Bishop”, *Serbian Studies: Journal of the North American Society for Serbian Studies*, Volume 26, Numbers 1–2, 17–24.
- Вукчевић 2015: Р. Vukčević, „Najnovija recepcija Njegoša u SAD”, *Анали Филолошкој факултета*, књ. 21, бр. 2, 11–22.
- Дубинк 1961: Ј. Н. Dubbink, “The Ideas of Good and Evil in the ‘Luca Mikrokozma’ by Р. P. Njegos”, *Tijdschrift voor Philosophie*, 23ste Jaarg., Nr. 4 (December 1961), 653–663.
- Дурковић Јакшић 1963: Ј. Дурковић Јакшић, *Енглези о Његошу и Црној Гори*, Титоград: Графички завод.
- Е. 2007: I. E., “Petar II Petrović Njegoš: The Mountain Wreath”, *Discourses and Collective Identity in Central and Southeast Europe (1770-1945), Texts and Commentaries, Vol. II, National Romanticism – The Formation of National Movements*, eds. Balász Trensény and Michael Křeček, Budapest–New York: Central European University, 428–432.

- Кертис 2007: M. C. Curtis, "Petar II Petrović Njegoš and Gjergj Fishta: Composers of National Epics", *The Carl Beck Papers in Russian & East European Studies*, Number 1808, 1–44.
- Кларк 2004: R. Clark, "The Dark Side in Njegos and Milton", *The Dark Side: Proceedings of the Seventh Australian and International Religion, Literature and the Arts Conference*, Christopher Hartney and Andrew McGarrity (eds.) 2002, *Sydney Studies in Religion*, 6 (1) 102–119.
- Кољевић 1999: С. Кољевић, *Његош у енглеској и америчкој култури*, Подгорица: Октоих, 1999.
- Латковић, Банашевић 1951: В. Латковић, Н. Банашевић, ур, *Савременици о Његошу*, Београд: Издавачко предузеће „Ново покољење“.
- Маргулис 2004: N. Margoulis, *Njegoš's Montenegro, the Great Powers, and Modernization in the Balkans: 1830–1851*, PhD Thesis, University of Cincinnati.
- Павловић 2003: S. Pavlović, "Literature, Social Poetics, and Identity Construction in Montenegro. International Journal of Politics", *International Journal of Politics, Culture and Society*, vol. 17, No. 1, 131–164.
- Првуловић 1954: Prvulović, Ž. R., "Njegoš on the Origin of Evil", *The Slavonic and East European Review*, Volume 32, Issue 79, 406–423.
- Тодоровић 2017: D. Todorović, The Ancient Sources of Njegoš's Poetics, *A Handbook of Classical Reception in Eastern and Central Europe*, Wiley Blackwell, 373–386.
- Тутњевић 1989: S. Tutnjević, *Književne krivice i osvete*, Sarajevo: Svjetlost.
- Хасануста 2019: Ü. Hasanusta, "A Serbian Epic as a Call to Exterminate the 'Race Betrayers': *The Mountain Wreath* by Petar Petrović Njegoš. *RumeliDE Journal of Language and Literature Studies*, 16 (September), 628–638.

Marija Č. Letić

NJEGOŠ IN ANGLO-SAXON CULTURE: NEW READING

Summary: The paper discusses recent and new reception of the life and works of Petar Petrović II Njegoš. He has inspired numerous researchers in the English-speaking areas. The academic point of view has been constantly shifting due to various social, political and research trends. As indicated in the paper, Njegoš was firstly discovered by British travellers in the 19th century. In the 20th century, the focus of English-speaking researchers was shifted to his works, primarily *Luča Mikrokozma* and *Gorski vijenac*. The contemporary perspective was changed radically and there appeared studies on Njegoš which neglect his authorial identity and artistic value of his work. We showed here that he has been one of the most abused Serbian authors. However, we picked out some other studies which rediscover his great literary and artistic values. It can be concluded that despite the abuse, it is impossible to neglect the high artistic value of his work and the importance of him as a historical and cultural figure.

Keywords: Njegoš, Anglo-Saxon, Serbian, comparative, literature.